

САРАДЊА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ КРУШЕВАЦ СА КЊИЖНИЦАМА ЕПАРХИЈЕ КРУШЕВАЧКЕ

САЖЕТАК | У овом раду описује се сарадња Народне библиотеке Крушевац са црквеним и манастирским библиотекама у Епархији крушевачкој: црква Лазарице и Свети Ђорђе у Крушевцу, Свете Тројице у Трстенику, Свете Тројице у Белој Води и манастира Коморане. Све библиотеке су, почев од 2000. године, стручно уређене према важећим прописима у световном библиотекарству. Највећа сарадња остварена је са библиотеком цркве Лазарице у Крушевцу, која је у раду и описана, а још и у виду издавања монографије „Библиотека цркве Лазарице“ и објављивања више стручних радова у часопису Народне библиотеке Крушевац „Савремена библиотека“. Старе и ретке књиге из црквених и манастирских фондова Епархије крушевачке унесене у Регистар старе и ретке књиге Републике Србије – Народна библиотека Крушевац је једна од овлашћених за овај посао – те је и то још један вид сарадње.

Од 2017. године, Библиотека Српске патријаршије регулише старање о црквеним и манастирским библиотекама установљавањем матичности. Потписник овог рада од тада је одговорно лице Епархије крушевачке за контакт и сарадњу за матичну делатност са Библиотеком Српске Патријаршије, тако да се сарадња наставља.

КЉУЧНЕ РЕЧИ | Народна библиотека Крушевац, Православна епархија крушевачка, библиотека цркве Лазарице у Крушевцу, црквене и манастирске библиотеке

УВОД

По ослобођењу од Турака, српске црквене и манастирске библиотеке осниване су поткрај 19. века, и надаље континуирано увећаване и уређиване, како се где могло. Настојало се на њиховом отварању за читаоце између два рата а после Другог светског рата, до задње деценије 20. века, та делатност у нашој цркви је стагнирала. Последње три деценије бележи се њихов раст и развој а одавно и стручно старање о њиховим фондовима, најпре о старој и реткој књизи.

Световно библиотекарство, од оснивања првих читалишта и библиотека, половином 19. века, никада није било у вези са црквеним и манастирским.

Данас у Србији функционише јединствен библиотечко-информациони систем (БИС). За потребе бележења и анализе стања укупне библиотечке делатности, од стране Народне библиотеке Србије, израђена је МБС база података (Мрежа библиотека Србије) и међу понуђеним типовима библиотека стављене су и црквене. Но, то је било формално, оне се нису уводиле у јединствени Регистар библиотека, нити је било икаквог стручног старања о њима. А ни оне саме нису биле у неком систему.¹

Тек године 2016,² дошло је до организовања библиотека Српске православне цркве по принципу матичности, подобно световној организацији. Улога централне и матичне библиотеке надлежне за целокупну мрежу библиотека Српске православне цркве поверена је Библиотеци Српске патријаршије, а матичним функцијама обухваћене су библиотеке у епархијским средиштима, манастирима, црквама и црквеним општинама, при богословијама, високим школама, факултетима, при црквеним институцијама, музејима, архивима и фондацијама Српске православне цркве. Установљена је по територијалном принципу, односно по епархијама, којих према последњем шематизму (из 2019) има укупно 40.

Као редак пример сарадње световног и црквеног библиотекарства бележи се стручно уређивање библиотеке цркве Лазарице у Крушевцу, што је и тема овог рада. Библиотека цркве Лазарице је међу првима, ако не и прва, стручно уређена

¹ Према увиду у архиву цркве Лазарице, после Другог светског рата не наилази се ни на каква потраживања података о библиотекама цркава и манастира.

² Од стране Светог архијерејског сабора, АС бр 6/зап. 101 од 7. маја 2016. г.; Сн. бр. 748/зап. 481 од 31. маја 2016. г.; Ирина Нешић, „Мрежа библиотека Српске православне цркве – база статистичких података“, у *Манасџири и библиотеке чувари културне баштине: зборник радова са стручној скупи одржаној 10. маја 2018. године у манастиру Велика Ремета*, [уредник Весна Петровић](Ириг: Српска читаоница у Иригу; Велика Ремета: Манастир Велика Ремета, 2019), 24.

и за читаоце отворена црквена библиотека у Српској православној цркви. У тадашњој Епархији нишкој, којој је Крушевац организационо припадао, свакако јесте прва и једина. Увећава се и даље и отворена је за читаоце. После ње уређено је још неколико црквених библиотека из окружења, односно Расинског округа, касније Епархије крушевачке.

СТРУЧНО УРЕЂЕЊЕ БИБЛИОТЕКЕ ЦРКВЕ ЛАЗАРИЦЕ

Стицајем добрих околности Народна библиотека Крушевац и црква Лазарица претекле су наведену законску регулативу. До сарадње по питању библиотечке делатности дошло је 2000. године, када је уселаван нови парохијски дом при цркви. Свештенство је ангажовало професионалног библиотекара, аутора овог текста,³ за сређивање књижног фонда. Децембра месеца, после договора старешине Лазарице, протојереја Љубивоја Радовића са директорком Народне библиотеке Крушевац, Миланком Милосављевић, почело се са уређивањем библиотеке.

У старом парохијском дому Цркве, онако како је било прописано 1899, тако је било до 1998. године – библиотека се налазила у црквеној канцеларији а књижна грађа је чувана у застакљеним ормарима. Смештај књига је био по систему Numerus curens, како су пописиване у инвентарима тако су под тим бројем стајале на полицама. После књига ређани су часописи, сложени по насловима а свако је годиште било обмотано папирном омотницом на којој су били обележени бројеви.⁴

Овом приликом фонд је реинвентарисан, укупно 800 књига технички је обрађено и уведено у инвентарну књигу.⁵ Јануара месеца библиотека је отворена за читаоце, недељом после Литургије, како ради до данас.⁶ О почетку њеног јавног рада свештенство је дало обавештење усмено, после Литургије, као и са медија (телевизија РТК) и у месечнику *Православна вера и живош*. О Васкрсу исте године објављена је вест:

„Од фебруара 2001. године почела је са радом библиотека при храму Светог цара Лазара. У фонду има 800 књига које су стручно евидентирани и класификоване. Највећи је број књига из области теологије и религије. Радно време библиотеке је недељом после Свете божанске литургије. Уместо чланарине, према

³ Виши библиотекар Народне библиотеке Крушевац, руководилац Матичне службе.

⁴ Лични увид аутора текста.

⁵ Посао су обавиле Љубица Петковић (аутор овог текста) и Драгана Исаиловић, библиотекар.

⁶ За изузетне потребе библиотекара је услуживала читаоце и мимо овог времена.

могућностима, оставља се добровољни прилог за куповину нових књига. Свештенство Лазарице“.⁷

Водила се уредна евиденција, о чему се обавештавала и јавност у божићном броју месечника Лазарице *Православна вера и живої*. Штампани су: извештаји о раду, број приновљених књига, број уписаних чланова, читаност грађе и дародавци. У *Листу* су такође штампани прилози из историје библиотеке.

Књижни фонд

По обављеном послу, упоређивањем инвентара из 1908. године⁸ и каснијих, све до 1952. са инвентаром реинвентарисаних публикација, дошло се до сазнања да је готово сва књижна грађа набављана од 1836.⁹ године сачувана до данашњих дана.

До ове, 2020. године, фонд књига достигао је број 3446 и саобразно месту где се налази, највише је књига из области теологије и религије - 2121, из класичне српске и светске књижевности укупно 796, потом историје и историографије - 284, монографија цркава и манастира - 179 и других група знатно мање. Старих и ретких књига у фонду је укупно 16. Овде се мора напоменути да је број књига могао да буде неупоредиво већи, али се приликом набавке водило рачуна о грађи која ће највише интересовати вернике ове и других цркава у граду. Такође је и простор за смештај књижног фонда ограничен, те је и то било обавезујуће. Наслова серијских публикације је укупно 61 (59 часописа, једне новине, један календар), годишта 663, а свезака преко 6000.

Књижни фонд се прве две године налазио у канцеларији на првом спрату парохијског дома а по увећавању фонда и броја корисника премештен је у свечану салу за црквене прославе, где се и сада налази. Фонд часописа налази се у просторији на другом нивоу испод нивоа земље, заједно са црквеном архивом.

Некњижна грађа

После уређивања књижног фонда уређена је и бројна затечена некњижна грађа. Рукописа је уведено у инвентарну књигу - 262; исечака из штампе (везаних за Лазарицу и њене служитеље) - 180; фонд визуелне грађе садржи: разгледница - 421 (од тога 205 разгледница Лазарице, које су хронолошки сређене у наменским

⁷ *Православна вера и живої*, број 59-60/2001.

⁸ Два каро-папира, А4 формата, увезана концем.

⁹ Први познати Списак црквене имовине, архива Лазарице.

албумима); дописница - 40; фотографија - 947 (од тога су 681 сложене у четири фото-албума); позивница - 188; плаката - 131; божићних честитки - 48; васкршњих честитки - 26.

Обрада књижне грађе

По новом смештају, од 2000. године, „обрада библиотечке грађе врши се у складу са одредбама *Закона о библиотечкој делатности*“¹⁰

Књижна грађа (књиге, часописи, рукописна грађа) уведена је у инвентарне књиге са прописаним обрасцима, формирану су ауторски каталог књига и каталог на наслов; за периодичну грађу формирана је картотека.

Фотографије су сложене у фото-албуме, разгледнице цркве Лазарице у за то прописане албуме, прес-клипинг у регистре са пластичним фолијама. Честитке, позивнице, разне разгледнице (других цркава и манастира) чувају се у дрвеној кутији, у ковертима, сложене по годинама.

Набавка књижне грађе

Књиге се углавном набављају куповином, али и даривањем читалаца библиотеке и разних посетилаца цркве Лазарице, а поклања их и свештенство. Пошто се чланарина не наплаћује, то се остављају добровољни прилози те се и од тога купи понеки наслов. Највећи број нових наслова набави се приликом посете Међународном сајму књига у Београду.

Коришћење књижне грађе

До године 2020. уписано је укупно 725 читалаца, који годишње прочитају близу 5000 књига, углавном из области теологије и религије. У мањем броју користе се и часописи приликом разних истраживања - студената или завичајних истраживача.

Кадар у библиотеци је волонтерски. И већи део послова око уређивања ове библиотеке обављен је волонтерским радом аутора овог прилога.

¹⁰ Чл. 16 Закона о библиотечкој делатности, Драган Бараћ, *Коментар Закона о библиотечкој делатности са прашећим пројектима*, (Београд: Народна библиотека Србије, 1995), 17; Међународни стандардни библиографски опис (ISBD) установила је Међународна федерација библиотечких удружења и институција (IFLA), у нас се примењују од 1977.

Даља сарадња Народне библиотеке Крушевац и библиотека Епархије крушевачке

Сарадња Народне библиотеке Крушевац и цркве Лазарице текла је и на други начин. Године 2007. објављена је, суиздавачки, **монографија црквене библиотеке**. После уређења библиотеке сређивана је црквена архива у којој су уочени и издвојени бројни рачуни за књиге, инвентарни спискови књига, дописи и расписи надлежних епископа и др., што је био одличан материјал за анализу и дошло се на идеју о писању књиге. Уз наведена документа и вишегодишњи рад на даљем уобличавању и увећању библиотеке, као и рад са читаоцима, накупило се довољно материјала да настане књига *Библиоџека цркве Лазарице*. Аутор књиге је аутор овог текста, а издавачи Народна библиотека Крушевац¹¹ и црква Лазарица. Била је ово прва књига овог типа у њас.

Прилози у часопису *Савремена библиоџека*

Плодна сарадња остварена је и са периодичним гласилом Народне библиотеке Крушевац, где је објављено више прилога о библиотеци цркве Лазарице,¹² а касније и прилози о библиотеци цркве Вазнесења у Кожетину¹³ и о књижницама Епархије крушевачке.¹⁴

Стара и ретка књига

Плод сарадње Народне библиотеке Крушевац и црквених и манастирских библиотека јесте и унос старе и ретке књижне грађе у Регистар старе и ретке књиге Републике Србије.

¹¹ Средства за штампање књиге обезбедила је Градска управа Крушевца.

¹² Љубица Петковић, „Библиотека цркве Лазарице у Крушевцу (са библиографијом старе и ретке књиге)“, *Савремена библиоџека* бр. 20 (2003): 36-51; Љубица Петковић, „Библиотека цркве Лазарице, прилози за монографију Лазарице“, *Савремена библиоџека* бр. 22 (2005): 32-42; Љубица Петковић, „Читалаштво библиотеке цркве Лазарице“, *Савремена библиоџека* бр. 23 (2006): 45-50; Љубица Петковић, „Библиотека цркве Лазарице, приказ монографије“, *Савремена библиоџека* бр. 24 (2007): 50-51; Љубица Петковић, „Фонд периодике библиотеке цркве Лазарице“, *Савремена библиоџека* бр. 28 (2011), 52-58.

¹³ Љубица Петковић, „Црквена библиотека храма Вазнесења Господњег у Кожетину“, *Савремена библиоџека* бр. 17(2002): 25-28.

¹⁴ Љубица Петковић, „Књижнице Епархије крушевачке“, *Савремена библиоџека* бр. 36 (2019): 58-72.

Својим решењем, године 2013, Министарство културе и информисања¹⁵ одредило је Народну библиотеку Крушевац да за Расински округ обавља послове од општег интереса у заштити старе и ретке књиге. Један од именованих радника била је Љубица Петковић (аутор текста). Сама Народна библиотека Крушевац има свега неколико књига које припадају овом фонду, а изванредан број уочен је приликом уређивања фондова црквених и манастирских библиотека Расинског округа: у библиотеци цркве Лазарице - 8, цркве Свете Тројице у Трстенику - 16, цркве Вазнесења у Кожедину - 14 и манастира Коморане - 4. Дакле, у Регистар старе и ретке књиге Републике Србије унесено је укупно 42 књиге¹⁶ из цркава и манастира Епархије крушевачке.

Сарадња са другим црквама и манастирима

Сарадња народне библиотеке Крушевац са црквеним и манастирским библиотекама из окружења настављена је стручним уређивањем библиотеке цркве Свети Ђорђе у Крушевцу, цркве Свете Тројице у Белој Води, селу близу Крушевца, цркве Свете Тројице у Трстенику и у манастиру Коморане. Део уређивања наведених библиотека одвијао се мимо радног времена, волонтерским радом аутора овог текста. Све што је обављено у овим библиотекама углавном је презентовано на стручном скупу „Манастири и библиотеке - чувари културне баштине“, који се више година одржава у манастиру Великој Ремети на Фрушкој Гори и у стручним радовима објављеним у зборницима са овог скупа.

ЗАКЉУЧАК

Сарадња Народне библиотеке Крушевац и црквених и манастирских библиотека Епархије крушевачке редак је и добар пример. Делатност је започета у време припадања овог краја Нишкој епархији и, како је горе наведено, јасно је да је библиотечка делатност у граду и околини добила своје ревносне делатнике. Очување, уређење и промоција делатности била је нит водиља. На пример, црквена библиотека Лазарице, први пут поменута у црквеним актима 1874. године, тек у новије време, после век и четврт свог постојања, доживела је остварење настојања и труда свих ранијих налогодаваца (епископа) и свештенослужитеља,

¹⁵ Бр. 110-00-51/2012-1 од 10. 1. 2013. године.

¹⁶ Унос извршила Љубица Петковић.

у свој пуноћи. Неколико других библиотека стручно је уређено. Сарадња са Народном библиотеком Крушевац од кључног је значаја. У прилог овоме, као доброј пракси, наводимо да је, приликом стручног надзора над црквеним и манастирским библиотекама у Епархији крушевачкој, који је управник Библиотеке Српске патријаршије, др Зоран Недељковић, извршио са сарадницом Радмилом Ковачевић, у два наврата, године 2019, следио закључак - најбољи ефекти у остваривању матичности над црквеним и манастирским библиотекама били би постигнути у сарадњи са локалним библиотекама. Био је поведен оним што је увидео у нашој епархији.

На националном ниво, овоме у прилог иде сарадња Српске читаонице из Ирига са манастирима Фрушке горе, који се презентује годишње на стручном скупу у Великој Ремети, као и овај, „Жички скуп библиотекара“, у Краљеву. Пример следе и бројне друге библиотеке у Србији, што сведочи велики број учесника ових скупова.

За обављање библиотечких послова у Епархији крушевачкој од значаја је да је, по одласку у пензију, библиотекарка која је обављала ове послове, на предлог надлежног епископа, господина Давида (Перовића), именована је од стране Библиотеке Српске патријаршије за лице одговорно за спровођење матичности у библиотекама Епархије. Тако је заокружено једно поглавље у обављању стручних послова у епархијским библиотекама, а у сарадњи са Народном библиотеком Крушевац истовремено започето ново, са новим плановима, који и даље могу бити заједнички пројекти.

ИЗВОРИ

Архива цркве Лазарице, архивска кутија „Црквена библиотека“

Архива Епархије крушевачке

Инвентарне књиге монографских публикација библиотеке цркава: Лазарице, Светог Георгија у Крушевцу, Свете Тројице у Трстенику, Свете Тројице у Белој Води и манастира Коморане

Инвентарна књига за серијске публикације библиотеке цркве Лазарице

Инвентарна књига за рукописну грађу цркве Лазарице

Књига уписа читалаца црквене библиотеке Лазарице

Анкете о библиотечком пословању Библиотеке Српске патријаршије

ЛИТЕРАТУРА

Глас: службени црквено-књижевни лист Нишке епархије, за хришћанску јоуку, црквену књижевност (1899-1900), (1907-1910).

Енциклопедија православа. Књ 1, А-З [главни уредник Димитрије Калезић]. Београд: Савремена администрација, 2002.

Књига и реч храна духу - зборник радова са сѝручној скуѝа одржаној у манастиру Велика Ремета 11. јуна 2013. године, [уредник Весна Петровић]. Ириг: Српска читаоница; Велика Ремета: Манастир Велика Ремета, 2013.

Манастирске и црквене библиотеке: зборник радова са сѝручној скуѝа одржаној у Градској библиотеци у Руми 1. октѝобра 2009, приређивач Весна Петровић, уредник Богољуб Шијаковић. Београд: Православни богословски факултет Универзитета, Институт за теолошка истраживања; Рума: Градска библиотека, 2010.

Манастири и библиотеке чувари културне баштине: зборник радова са сѝручној скуѝа одржаној 10. маја 2018. године у манастиру Велика Ремета, [уредник Весна Петровић]. Ириг: Српска читаоница; Велика Ремета: Манастир Велика Ремета, 2019.

Манастири и библиотеке чувари културне баштине: зборник радова са сѝручној скуѝа одржаној 15. и 16. маја 2019. године у манастиру Велика Ремета, [уредник Весна Петровић]. Ириг: Српска читаоница; Велика Ремета: Манастир Велика Ремета, 2020.

Петковић Љубица. *Библиотека цркве Лазарице*. Крушевац: Црква Лазарица, Народна библиотека Крушевац, 2007.

Савремена библиотека бр. 20 (2003), бр. 22 (2005), бр. 23 (2006), бр. 28 (2011), бр. 36 (2019).

Стара и ретка књига од изузетног значаја - Народна библиотека Србије - Министарство културе Републике Србије. Приступљено 8. 10. 2020. <http://registar.nb.rs/korisnici/registar.php>.

Православна епархија крушевачка. Приступљено 8. 10. 2020. <https://www.eparhijakrusevacka.com>.

LJUBICA PETKOVIĆ
The Orthodox Eparchy of Kruševac, Kruševac
ljubica54ks@gmail.com

THE COOPERATION OF THE PUBLIC LIBRARY IN KRUŠEVAC WITH THE
LIBRARY SHOPS OF THE EPARCHY OF KRUŠEVAC

SUMMARY | This paper describes the cooperation of the Public Library of Kruševac with the church and monastery libraries within the Eparchy of Kruševac: the churches Lazarica and Saint George in Kruševac, the Holy Trinity Church in Trstenik, the Holy Trinity Church in Bela Voda and the Komorane monastery. Since 2000, all libraries have been professionally organized as per the valid regulations of secular librarianship practices. The strongest cooperation was established with the library of the Lazarica church in Kruševac, which is the one described in the paper, while what is also covered is the publishing of the monography of the Library of the Lazarica Church and the publishing of several professional papers in the magazine of the Public Library of Kruševac "The Contemporary Library". Old and rare books from the church and monastery collections of the Eparchy of Kruševac have been inventoried in the Registry of the Old and Rare Books of the Republic of Serbia, and one of the libraries authorized to perform this work was the Public Library of Kruševac, which makes for another mode of cooperation.

As of 2017, the Library of the Serbian Patriarchate is in charge of taking care of the church and monastery libraries through establishing the registries. The signee of this paper has since been an authorized person of the Eparchy of Kruševac for contact and cooperation for the main activities with the Library of Serbian Patriarchate, so the cooperation continues.

KEY WORDS: Publi | Library Kruševac, the Orthodox Eparchy of Kruševac, the library of the church of Lazarica in Kruševac, church and monastery libraries

ЛЮБИЦА ПЕТКОВИЧ
Православная епархия, Крушевац
ljubica54ks@gmail.com

СОТРУДНИЧЕСТВО НАРОДНОЙ БИБЛИОТЕКИ КРУШЕВАЦА
С ЦЕРКОВНЫМИ И МОНАСТЫРСКИМИ БИБЛИОТЕКАМИ
ГОРОДСКИХ И СЕЛЬСКИХ ПОСЕЛЕНИЙ КРУШЕВАЦКОЙ ЕПАРХИИ

АННОТАЦИЯ | В данной статье представлено сотрудничество Народной библиотеки Крушеваца с церковными и монастырскими библиотеками городских и сельских поселений Крушевацкой епархии: церквями Лазарицей и Святым Георгием в Крушевце, Святой Троицей в Трстенике, Святой Троицей в Бела-Воде и монастырем Св. Николы в Коморане. С 2000 года все библиотеки профессионально организованы в соответствии с действующими нормами светского библиотековедения. Высшая степень сотрудничества была достигнута с библиотекой церкви Лазарицы в Крушеваце, описанного в статье, а также в форме публикации монографии *Библиотека церкви Лазарицы* и публикации нескольких профессиональных статей в журнале Народной библиотеки Крушеваца *Современная библиотека*. Старые и редкие книги из церковных и монастырских фондов Крушевацкой епархии зарегистрированы в реестре старых и редких книг Республики Сербии. Народная библиотека Крушеваца является одной из уполномоченных библиотек для этой работы и это тоже еще один из видов сотрудничества.

С 2017 года Библиотека Сербского Патриархата заботится о церковных и монастырских библиотеках посредством центрального ведения библиотечного дела. С тех пор лицо, подписавшее эту статью, является ответственным лицом Крушевацкой епархии за контакты и сотрудничество в области центрального ведения библиотечных дел с Библиотекой Сербского Патриархата и поэтому сотрудничество продолжается.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА | Публичная библиотека Крушеваца, Православная епархия Крушеваца, библиотека церкви Лазарицы в Крушевце, церковные и монастырские библиотеки

